17th International Scientific Conference 2025
Sessions of the Reformed Theological Faculty

https://doi.org/10.36007/5376.2026.22

MAKKABEUSOK: EGY CSALÁD KÜZDELME A HATALOMÉRT*

THE MACCABEES: ONE FAMILY'S STRUGGLE FOR POWER

Kókai-Nagy Viktor[49]

ABSTRACT

In my study, focusing on the First Book of Maccabees, I present the rivalry between the three brothers, Judas, Jonathan, and Simon, and its historical background. The acquisition of power is always a delicate issue, even, or especially, when it takes place between brothers. Although the author of the book tries to present the events as reactions to external circumstances, a careful reading of the text reveals certain tensions in the relationship between the brothers. In the case of Jonathan and Simon in particular, it is clear that their relationship was not solely defined by brotherly love.

KEY WORDS

First Book of Maccabees, historical background, Jonathan and Simon, struggle for power

BEVEZETÉS

Mattatiásnak[50] öt fia volt. Amennyiben az 1Makk 2,2 névlistáját születési sorrendként értelmezzük,[51] atyjuk halála után az lett volna a kézenfekvő, ha a legidősebb, János veszi át apjától a harc folytatását.[52] Ámde Mattatiás végrendelkező beszédében valamiféle kettős vezetést javasol utódainak, Júdás a hadvezér, Simon a nép „polgári" vezetője (vö. 2,65k). A testvérek viszont csak a jó tanács egyik felét fogadják meg, Júdást választják meg (?) vezetőjüknek, aki – a könyv ábrázolása szerint –, testvéreivel egyetértésben cselekszik.[53] A névlistában (2,2) másodikként szereplő Simon, bölcsességével tűnik ki a többiek közül – ebben vélhetően a könyv perspektivikus ábrázolása érhető tetten: Simon lesz az, aki majd valóban megvalósítja Mattatiás végrendeletét,[54]

---

* Az előadásnak egy hosszabb verziója elhangzott a 36. Szegedi Nemzetközi Biblikus Konferencián német nyelven és meg is fog jelenni jövőre a szegedi konferenciakötetben.

[49] Dr. habil. Kókai-Nagy Viktor, PhD. Selye János Egyetem, Református Teológiai Kar, kokainagyv@ujs.sk

[50] Van, aki Mattatiást nem tekinti történelmi személynek, csupán a család hatalmi igényeit igazoló kitalált ősnek (Tilly, Makkabäer, 92), aki miatt jogot formálhattak a főpapi címre (Keel, 1Makk 2, 126; Grabbe, History, 359k). A 2Makk ennél sokkal valószínűbb forgatókönyvét adja a történelmi eseményeknek (vö. Bernhardt, Judas, 226k).

[51] Mivel „semmilyen más oka nem lehet ennek a sorrendnek, valójában nincs alternatívája ennek az értelmezésnek" (Bernhardt, Judas, 224).

[52] Vélhetően ezt a problémát kiküszöbölendő írja Josephus, hogy Júdás volt a legidősebb (Bel 1,37).

[53] Ἰούδας καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ (1 Makk 3,25; 3,42; 4,36; 4,59; 5,10; 5,61; 5,63; 5,65; 7,6; 7,10; 7,27). A 2Makk 8,21–23-ban azt olvassuk, hogy a testvérek, 1500 főből álló csapatok parancsnokaiként segítik Júdást a harcokban.

[54] D. R. Schwartz úgy véli, Simon megjelenése a végrendeletben egy utólagos betoldás (1Maccabees 14, 78).

ahogyan ezt az 1Makk 14 később egyértelművé teszi. Ugyanakkor feltűnő, hogy Júdás mellett szinte soha nem jelenik meg név szerint.[55] A második legfiatalabb testvérnek, Eleázárnak csupán egy rövid epizód jut, amikor egy félresikerült döntés eredményeként leli halálát a Beth-Zacharia csatában (1Makk 6,43–47).[56] Júdás halálakor (9,18) tehát még három testvér életben van. Meglepő fordulatként Júdás hívei mégsem a legidősebbet Jánost, vagy atyjuk tanácsát megfogadva, a bölcs Simont választják új vezetőjüknek, hanem a legfiatalabbat, Jónátánt (9,28–31). De nem csupán ezért meglepő Jónátán megválasztása, hanem azért is, mert egészen más úton jár, mint Mattatiás és Júdás. Ők bibliai hősök módjára harcolnak (Mattatiás – Fineás; Júdás – Dávid, Mózes) a zsidóság törvényeinek védelmében, legfontosabb céljuk a templom tisztaságának helyreállítása volt (1Makk 2,1.13.28.41). Saját mozgalmukban a zsidóság identitását a pogány kultúrával szemben határozták meg. Júdás zsidó ellenfelei[57] és az ellenük küldött szeleukida csapatok legyőzése, majd a Templom megtisztítása után, a környező ellenséges népek ellen fordul, ahol nemzettársaikat elnyomják.[58] Júdás halála és a Makkabeusokra mért vereség után, Jónátán és Simon évekig kis gerillacsapatuk élén, rajtaütésekkel, fosztogatásokkal tartják fenn magukat (1Makk 9,34–41). Rövid távon ez volt az egyetlen esélyük a túlélésre.[59] Jónátán a bibliai bírákhoz hasonlóan csak egy régió felett szerez hatalmat (1Makk 9,73). Nincsenek igazán nagy csatái, Jeruzsálemre nem tart igényt, székhelyét akkor helyezi át oda, amikor ezt az uralkodó felhatalmazásával teheti meg és békét köt azokkal, akik atyjának és testvérének legnagyobb ellenségei voltak, sőt, aktív támogatójuk lesz és részt vesz az szeleukida udvar diplomáciájában.

JÓNÁTÁN

Jónátán valóban sikeres politikus volt, ennek ellenére mégsem övezi az a dicsőség az 1Makk-ban,[60] mint Júdást, majd később Simont; nem olvasunk dicsőítő költeményt tetteiről (vö. Júdás – 1Makk 3,2–9; Simon – 1Makk 14,4–15), pedig valóban hatalmas lépést tett, ha nem a legjelentősebbet a zsidó nép függetlenné válása felé.[61] Ez azzal magyarázható, hogy az 1Makk

[55] Bernhardt, Judas, 228. Kivételt jelent az 1Makk 5, ahol Júdás önálló feladattal bízza meg Simont, míg ő Jónátánnal vonul hadba.
[56] A témához legújabban Cielontko, The Death.
[57] Számos jómódú, hatalommal rendelkező személlyel számolhatunk és nem csak Jeruzsálemben, hanem vidék is, akik próbálták saját érdekeiket érvényesíteni úgy a többi riválissal szemben, mint a hódítóknál személyes kapcsolataikra támaszkodva (vö. Schatzman, Jews and Gentiles; Eckhardt, Hasmoneans, 61; továbbá Schwartz, A Note, 306k).
[58] Hasonlóan számol be erről az időszakról a 2Makk is.
[59] Schwartz, Ancient Jews, 46.
[60] Vö. Avneri Meir – Jokiranta – Spunguagle, Differentiation.
[61] „A neki [Jonátánnak] tulajdonított gazdasági erő nem csupán anyagi súllyal bírt, hanem a puszta pénzügyi hatalmon túl kulturális jelentőséggel is. Kiváltságai egy bizonyos gazdasági fontosságot valóban feltételeznek, ugyanakkor olyan kulturális összefüggésekre mutatnak, amelyek egy a birodalmi fennhatósághoz régóta hozzászokott tartomány sajátjai voltak. Hagyományosan az olyan jogok, mint az állandó hadsereg fenntartása, területek annektálása, a főváros újjáépítése, az adómentesség vagy a foglyok szabadon bocsátása, olyan kiváltságok voltak, amelyekkel csak a sokkal nagyobb és befolyásosabb, a birodalom uralmát önként elfogadó régiók rendelkeztek. Az a tény, hogy Jónátán ezeket a rendkívüli jogokat gyakorolhatta, a júdeai történelem egyik legjelentősebb uralkodójának rangjára kellett volna emelje őt” (Avneri Meir – Jokiranta – Spunguagle, Differentiation, 286k).

egyfajta hivatalos krónikának[62] tekinthető, amely Simon fia, Hürkánosz János alatt íródott.[63] Célja pedig az volt, hogy legitimizálja és megalapozza a Hasmoneusok, pontosabban Simon dinasztiáját. Ahhoz azonban, hogy ezt a sikert elérhessék, nem volt elég a népszerűség és a szeleukida uralkodókkal ápolt jó kapcsolat, valamilyen módon a hatalom megszerzésére törő riválisi zsidó csoportokkal is fel kellett venni a küzdelmet:[64] legyőzve, vagy meggyőzve annak képviselőit.
De vajon a hatalomért folytatott harc, rányomta-e a bélyegét a testvérek viszonyára? Olybá tűnik, hogy igen. Legalábbis erre utalnak bizonyos jelek. Közvetlenül azután, hogy Júdás emberei vezetőjükké választják Jónátánt (9,28–31), egy számos kérdést felvető epizódról olvashatunk. A legidősebb testvért Jánost,[65] Jónátán azzal bízza meg, hogy a család vagyonát próbálja meg biztonságba helyezni. De olvasva az eseményekről, „aligha szabadulhatunk meg a gyanútól, hogy Jónátán a testvérét eleve a halálba küldte".[66] Miután János fogságba esik, Jónátán semmit nem tesz, hogy kiszabadítsa, csupán halála után áll bosszút érte. De ekkor sem valamiféle reguláris sereg ellen veszi fel a harcot, hanem egy nászmenetet megtámadva és kifosztva vesz elégtételt testvéréért, akinek a haláláról semmi közelebbit nem tudunk meg, csupán a tényt, hogy idegenben történt. Vannak,[67] akik ezt tekintik a fordulópontnak Simon és Jónátán kapcsolatában, miközben a szöveg arról beszél, hogy ez a testvérek közös akciója volt (1Makk 9,33.37). Egy biztos, Mattatiás fiai közül már csak kettő maradt életben, akik közül a fiatalabb szerezte meg Júdás embereinek a támogatását, és egészen másként gondolkodott a feladatáról és a lehetőségeiről, mint Simon.
Jónátán azt ismerte fel, hogy ha túl akarja élni egy oroszlán támadását, akkor neki nem az oroszlánnál, hanem a többieknél kell gyorsabbnak lennie. Ennek megfelelően apjával és Júdással ellentétben (vö. 1Makk 2,52.54; 5,62), nem mutat nagy érdeklődést Jeruzsálem és a templom iránt, ahogyan a zsidó identitás kérdései sem látszanak foglalkoztatni őt.[68] Az ő ellenfelei nem a szeleukidák, hanem azok a zsidó „erős" emberek, akikkel a céljuk is ugyanaz: saját pozíciójukat megerősíteni. Testvére, Júdás példája jól mutatta, hogy „össznemzeti" összefogásra – legalábbis ekkor – még nincs lehetőség, ha pillanatnyi érdekek eredményeznek is bizonyos összefogást, ez könnyen felbomlik. Vagy azért, mert más elképzeléseik voltak az érdekelteknek a következő lépésről, vagy azért, mert a Szeleukida udvar ellenállhatatlan ajánlatot tett bizonyos vezetőknek, ami szembe fordítja egymással őket. De olyan zsidó csoportok is megjelennek, akik nem tudták elfogadni, a Makkabeusok főpapi és/vagy világi hatalmát, ezért saját identitásukat velük szemben határozták meg.[69] Ezen személyek és csoportok megjelölése lehetett az „istentelenek" (pl. 7,5),[70]

---

[62] Néhányan királyi propagandának tekintik a könyvet, de ez nem tűnik megalapozottnak, az abban megjelenő kritikus hangok miatt (vö. Eckhardt, Ethnos, 15).
[63] A datálás kérdéséhez részletesen lásd Schwartz, 1Maccabees 14, 69–72. „Természetesen Jónátán visszafogott ábrázolását egyszerűen felfoghatjuk irodalmi eszközként is, amelynek célja, hogy a későbbi dinasztiaalapító, Simon különösen fényesen jelenhessen meg" (Bernhardt, Judas, 238).
[64] Bernhardt, Judas, 223.
[65] Érdekes tény, hogy a 2Makk 8,21–23-ban János helyett a József névvel találkozunk a testvérek listájában. Elképzelhető, hogy ő nem egy testvér lett volna, hanem egy fontos parancsnoka Júdásnak (1Makk 5,18k; 5,55–62). Eleázár pedig mintegy mellékesen kerül említésre, ami esetleg a név későbbi betoldására utalna (vö. Bernhradt, Judas, 229k).
[66] Bernhardt, Judas, 236. Josephus is érzékeli az elbeszélés ellentmondásosságát, ezért beszámolóiban igyekszik kiküszöbölni ezeket (vö. Bel 1,47; Ant 13,10k).
[67] Pl. Bernhardt, Judas, 236.
[68] Másként Rooke, Zadok's, 283.
[69] A zsidóságon belüli csoportok kialakulásához lásd A. I. Baumgarten, The Flourishing of Jewish Sects in the Maccabean Era. Külön a qumráni közösség és a Hasmoneusok viszonyához lásd Eckhardt, Ethnos, 113–126.
[70] Már a könyv elején fontos szerepet játszanak a zsidó ellenfelek abban, hogy egyálalán a felkelésig fajultak az események (vö. Eckhardt, Ethnos, 97–100).

akik szintén zsidók voltak és céljuk – a Makkabeusokhoz hasonlóan – pozíciójuk megszilárdítása volt.[71] De ide sorolhatóak azok a „kegyes" zsidók is, akiket a szeleukidák meg tudtak téveszteni ígéreteikkel (pl. 7,12–16).[72] Jónátán első valódi konfliktusa Bachidesszel, a szeleukida csapatok parancsnokával sem saját elhatározása miatt történik, hanem a rivális „istentelenek" hívják fel a figyelmet a személyére (9,25k). A helyben folytatott kisebb csatái más zsidó érdekcsoportokkal persze nem zárják ki, hogy ezzel a Szeleukidák érdekeit is sértette, mert ezek, vagy ezek közül néhányan vélhetően az idegen hatalom képviselői is voltak az adott területen (9,43–47.53.60.66).[73] Egészen új helyzetet teremt Jónátán, amikor felkeresi Bakhidészt békeajánlatával (9,70–72), aki ezt el is fogadja, szabadon bocsájtja a foglyokat[74] és kivonul Júdeából. Ez ugyanis jelzi, hogy már Bakhidész is őt tartja a legütőképesebb zsidó vezetőnek, vagy legalábbis meglátta benne a lehetőséget.[75] Nem meglepő tehát, hogy amikor a trónviszályok miatt az uralkodóknak szükségük volt helyben egy támogatóra, akkor már az ő neve jutott az eszükbe. Támogatása elnyeréséért pedig egymással versengve szórják elé az ajándékaikat (vö. 10,9.11.29.33.38.40k), amit ő habozás nélkül el is fogad. Ennek köszönhetően valóban a legpotensebb helyi vezetővé lép elő (vö. 10,59–66).

Jónátán Jeruzsálembe már a király szövetségeseként érkezik (10,7–10). Mindazonáltal, ahogyan korábban a Makkabeusok sem fogadták el azokat a vezetőket, akiket a király más érdekcsoportok támogatásával nevezett ki, rá is féltékenyek „hitvány és törvényszegő" zsidó ellenfelei (10,61), akik bevádolják a királyoknál (10,61.63; 11,6.21.25). De ekkor pozíciója már megingathatatlan, amit a királyi ediktum garantál számára (11,27–37). Ugyanakkor a vádaskodások ténye jelzi, nem Jónátán volt az egyetlen előkelő zsidó, aki bejáratos volt a királyi udvarba,[76] hanem még ekkor is folyik a helyezkedés. Itt kell említést tennünk arról a tényről is, hogy Jónátánt az időközben elnyert főpapi cím sem hozza túlságosan izgalomba. Az 1Makk beszámol róla, hogy Alkimosz, az utolsó név szerint ismert főpap 160 körül meghal (9,54). A következő főpap, akinek említésre kerül a neve, maga Jónátán lesz, de kinevezése 152-ben történik (10,15–20). Arról megoszlanak a vélemények, hogy ezekben az években be volt-e töltve a főpapi tiszt. Elképzelhető, hogy tudatos politikai döntés lett volna a Szeleukida udvar részéről vezető nélkül hagyni a zsidóságot, ezzel csökkentve a kialakult feszültséget, hiszen nem minden főúri család támogatta ugyanazt a személyt.[77] Nem véletlen, hogy maga Josephus is bizonytalankodik a korszakot illetően.[78]

---

[71] „Nem feltételezhetjük, hogy a Szeleukidák Júdea feletti uralmuk biztosításának minden reményét a Hasmoneusokba vetették" (Eckhardt, Hasmoneans, 59).

[72] Utalhatunk itt a 2Makk 15,1–36-re is, amiből megtudjuk, Nikánor seregének zsidó tagjai tiltakoztak a parancsnokuk döntése ellen, hogy szombaton támadják meg Júdást. Ez ugyanis jelzi, hogy már a törvényhez hű zsidók között is akadtak olyanok, akik szembe fordulnak a Makkabeusokkal.

[73] Eckhardt, Hasmoneans, 61.

[74] B. Eckhardt elképzelhetőnek tartja, hogy Jónátán csak azoknak a főuraknak a gyermekeit szabadítja meg Bakhidésztől, akik őt támogatták. Továbbá úgy véli, hogy ezek a fiatalok nem börtönben voltak, hanem Bakhidész udvarában nevelkedtek volna. Ennek megfelelően, két külön csoportot jelentene a 9,25-ben szereplő κύριοι és a 9,53-ban szereplő ἡγούμενοι. A második Jónátán támogatóit jelöli, míg az első a Bakhidésszel együttműködőket (Eckhardt, Hasmoneans, 61).

[75] „Ez az első tárgyalásos megállapodás, a két csoport között, és mivel Jónátán kezdeményezte, ez nemcsak azt jelenti, hogy támogatottsága addigra már annyira megnőtt, hogy Júdea legerősebb frakcióját képviselte, hanem azt is, hogy a Szeleukidák végül készek voltak – vagy talán rákényszerültek – elismerni befolyását" (Rooke, Zadok's, 284).

[76] Avneri Meir – Jokiranta – Spunguagle, Differentiation, 290k.

[77] Burgmann, Intersacerdotium, 141–143.

[78] Josephus két eltérő verziót közöl művében: Alkimosz halála után nem töltötte be senki a pozíciót hét évig (Ant 20,237); Alkimosz halála után Makkabeus Júdás lett volna három évig a főpap, utána üresedett volna meg a tisztség, amit három év múlva Jónátán töltött be, aki a Sátoros ünnepen öltötte fel a főpapi ruhát (Ant 13,46). Ez utóbbi már csak azért is elbizonytalaníthat bennünket, mert az 1Makk szerint Júdás Alkimosz kinevezése előtt meghal. Talán a

Mindazonáltal valószínűbbnek tűnik, hogy a Makkabeusok számára ezek a személyek – ahogyan a korábbi főpapok (vö. 2Makk 4) – nem voltak méltóak még csak nevük említésére sem, mert olyan érdekcsoportot képviseltek, akik ellenségei voltak a Makkabeus-mozgalomnak.[79] Ez esetben viszont megválaszolásra vár az a kérdés, miért kizárólag Alkimosz neve kerül említésre. Ennek oka talán az lehet, hogy a szerző felhívja olvasói figyelmét a Makkabeusok mellől elpártolt kegyes zsidók tévedésére, akik támogatták a kinevezését. D. R. Schwartz szavaival, ez az epizód „… arról tanúskodik, hogy hangot akartak adni azon nézetüknek, miszerint a vallásos emberek nem a legalkalmasabbak sem egy állam irányítására általában, sem pedig speciálisan a főpap kiválasztására."[80]

Mindazonáltal Jónátán főpapi címe markáns fordulópontot hozott a Hasmoneus család megítélésében, hiszen ő az első, aki betölti ezt tisztet.[81] Mindazonáltal semmit nem olvasunk arról, hogy ezzel a pozícióval bármit is kezdett volna,[82] inkább hadvezérként jeleskedik, ami ugyancsak kérdéseket vet fel, hiszen, ha folyamatosan hadakozott, akkor vér tapadt a kezéhez és be sem tölthette volna ezt a pozíciót (vö. Lev 21,10k). Persze nem ő volt az első, aki ezt megtette, de a korábbi főpapokról ki is jelenti könyvünk szerzője, hogy istentelenek és tisztátalanok voltak. Messze nem ennyire kritikus Jónátánnal szemben. Vagy lehet, hogy éppen ezen vádakat elkerülendő nem olvasunk papi tevékenységéről? Esetleg így egyszerűen belesimult volna abba a rendszerbe, amiben a főpapok leglapvetőbb feladata már nem a zsidó hit ceremoniális vezetése volt, hanem politikai szerepvállalásuk: a király érdekképviselete, a királyi adminisztráció ellátása, valamint az adók beszedése.[83] Végül, Jónátán lesz az, aki nem csupán belső hatalmát szilárdítja meg, de nemzetközi elismertségre is szert tesz. Noha főpapi és fejedelmi, ill. sztrategoszi kinevezését Alexandrosztól kapja meg, rangját a rivalizáló szeleukida uralkodók mindegyike elismeri és pozíciójában megerősíti. Szövetségese lesz Spártának és Rómának (1Makk 12). Valószínűleg túl jól végzi a dolgát, túl erős lett, ezért öli meg Trifón, aki a gyermek VI. Antiokhosz helyett gyakorolja a királyi hatalmat (1Makk 13,25).

SIMON

Mindeközben Simon esetében az válik láthatóvá, hogy mintegy külön utakon járva próbálja meg saját érdekeit érvényesíteni. Az egy nagy kérdés, hogy ezt testvérével szemben, vagy vele egyetértésben teszi. Önmagában az a tény, hogy közös akcióik is voltak még nem adnak választ erre.[84] Mindenesetre említésre méltó, hogy az erőteljesen Júdás mellett állást foglaló 2Makk csupán három alkalommal említi Simon nevét és ebből kétszer igen kritikusan beszél róla (2Makk 14,17; 10,20–22). Különösen érdekes a 2Makk 14,16–20. Itt Simon önálló akciójáról olvashatunk,

---

2Makk 14,26 miatt gondolhatta ezt Josephus. Vagy esetleg arról lenne szó, hogy párhuzamosan két főpapja is volt a zsidóságnak? (vö. Burgmann, Intersacerdotium, 139k; Rooke, Zadok's, 280).

[79] Vö. Eckhardt, Hasmoneans, 60k; továbbá uő. Ethnos, 120k.

[80] Schwartz, Maccabees 14, 80k.

[81] Joarib leszármazottjaként (vö. 1Krón 24,7) ezzel áronita főpapja lett a zsidóknak, még ha nem is Cádokita (vö. Rooke, Zadok's, 281).

[82] Egyetlen alkalommal olvasunk róla, hogy magára öltötte a főpapi palástot a sátoros ünnep alkalmával (1Makk 10,21), majd rögtön ezután arról emlékezik meg a szöveg, hogy harci csapatokat gyűjtött és sok fegyvert szerzett.

[83] Ezt az eljárási rendet IV. Antiokhosz honosított meg (vö. Rooke, Zadok's, 255–259). Könnyen elképzelhető, hogy a főpapság vallási tekintélyének és a szeleukidák által biztosított világi hatalomnak ez az új kombinációja hirtelen rendkívül vonzóvá tette a főpapi tisztséget, jóllehet kevés bizonyíték utal arra, hogy a főpap, Jason fellépése előtt, jelentős szerepet játszott volna az állam- vagy közigazgatásban (Rooke, Zadok's, 274).

[84] Schwartz Simon nevének feltűnését Jónátán mellett több helyen is a későbbi „Simon párti" redakció betoldásaként azonosítja be (1Maccabees 14, 78–80).

sőt, úgy is lehet értelmezni ezt a történést, mint Simon tudatos szembefordulását Júdás konszolidációra törekvő politikájával.[85] Ennek fényében egészen másként tudjuk értelmezni az 1Makk 5,21–23-at is. Miután Júdás megbízza Simont egy önálló csapat vezetésével, addig ő Jónátánnal(!) együtt vonul hadba (1Makk 5,17),[86] ezzel mintha elő is készítené a későbbi eseményeket, amikor Júdás halála után emberei Jónátánt kiáltják ki új vezetőjüknek. Az is feltűnő továbbá, hogy Simon mintegy saját támogatói kört kialakítva vezeti haza a felszabadított népet (1Makk 5,21–23), tehát már itt valamiféle önállóságra törekedne testvéreivel szemben.
Feltételezhető tehát, hogy Simon már Júdás mellett, de Jónátán mellett már bizonyosan párhuzamosan építi a karrierjét. Noha szükség esetén, együtt is hadba vonulnak (vö. 1Makk 9,62), de leginkább Jónátán tetteiről olvasunk (1Makk 9,58; 9,60; 11,67; 12,28; 12,52). Ugyanakkor némi fény vetődik Simon saját akcióira is (vö. 1Makk 9,67k; 11,65; 12,33), amelyeket önállóan, saját csapatai élén hajt végre. Ennek köszönhető, hogy Simont VI. Antiokhosz kinevezi sztrategosszá (11,58k). „Általában e címek adományozását a hasmoneus testvérek közös fellépésének eredményeként szokták értelmezni, a szeleukida »divide et impera« politika fényében azonban sokkal valószínűbbnek tűnik, hogy Simon ezt a címet közvetlenül a Szeleukidáktól szerezte meg, és hogy ez az együttműködés talán mindkét fél részéről Jonatán ellen irányult."[87] A legékesebben ezt a családi ellentétet Askelon elfoglalása bizonyítja, amit Simon annak ellenére támad meg (1Makk 12,33k; 12,38), hogy ez a város Jónátán szövetségese volt (1Makk 10,86). Végül a két testvér saját bázist alakít ki, Jónátán Jeruzsálemben, Simon pedig Hádidot erősíti meg Lidda közelében (12,35–38). Kettőjük közül azonban továbbra is Jónátán rendelkezett nagyobb hatalommal és befolyással, hiszen ő volt Júdea sztrategosza, a zsidók főpapja és Jeruzsálem ura.
Ezen a ponton érkezünk el a legtöbb kérdést felvető eseményig a két testvér sorsát illetően. Trifón csapdát állít Jónátánnak (12,39–52), remélve, hogy ezzel komoly csapást tud mérni a zsidókra. Amikor elterjed a híre, hogy Jónátánt megölték, Simon rögtön bevonul Jeruzsálembe, elfoglalja testvére pozícióját és felkészül az esetleges támadásra (13,1–11), ami be is következik (13,12k). Trifón pedig, az elbeszélés szerint, csak ekkor tudta meg (13,14: ἐπέγνω), hogy Simon testvére helyére lépett. Vajon nem számolt ezzel a lehetőséggel? Erre két válasz adható. Számított erre, de talán arra nem gondolt, hogy ilyen gyorsan át tudja venni Simon a testvére helyét a hadvezérségben és a népet maga mögé állítva fel tud készülni az ütközetre. A második eshetőség, hogy valóban nem számolt ezzel a helycserével: Simont korábban kinevezték a Tírusztól Egyiptom határáig terjedő terület parancsnokává (11,59), és mivel a korábbi eseményekben sem mindig állt Jónátán mellé, ezért Trifón talán joggal feltételezte, hogy noha alkalmanként a két testvér együtt is hadba száll (9.33.62–68; 10,74; 11,59.64–66; 12,33k), alapvetően eltérőek az érdekeik. Mindenesetre, kijátszotta a kezében levő adut és megüzeni Simonnak, hogy a testvére él és tartozása miatt vetették fogságba. Elképzelhető, hogy a tisztségével járó befizetési kötelezettségeinek nem tett eleget, viszont ez Jónátán tartozása, nem Simoné (ő egy másik terület sztartegosza volt, saját elszámolással). A tartozás kiegyenlítése mellé még hozzáfűzi, hogy zálogként Jónátán két fiát is küldje el neki.[88] Simon nem bízik Trifón szavában, de testvére kiszabadításáért hajlandó eleget tenni követeléseinek. Ámde a hozzá fűzött indoklás nem annyira a féltő szeretetről és a testvéréért mindent megtevő bátyról árulkodik. Inkább a kényszer szülte kompromisszumról, nehogy azt

[85] Bernhardt, Judas, 235.
[86] Feltűnő, hogy Júdás nem a „mi", hanem az „én" testvéremként említi Jónátánt. Itt egyértelműen eltér a szerző megszokott koncepciójától és két egymástól független csapatról beszél (Bernhardt, Judas, 232).
[87] Bernhardt, Judas, 238k.
[88] Bevett gyakorlat volt ebben a korban, hogy a fiúkat az uralkodó mintegy zálogként saját udvarába viteti, hogy ezzel zsarolhassa a vazallusát (vö. 1Makk 1,10; 7,1; 8,8; 9,53; 11,62).

mondják, hogy nem küldte el a követelést (13,17k), és ezért meggyűlölje a nép.[89] Persze kétségtelen, ha nem tesz eleget a követeléseknek, akkor még jogosabban vetik a szemére, hogy sorsára hagyta Jónátánt – viszont ez esetben legalább a fiai életben maradtak volna. Mindenesetre Jónátán két fiáról[90] többé nem olvasunk. Ez pedig felkeltheti bennünk a gyanút, hogy Simon hasonlóan járt el most, mint amit korábban Jónátánnál is sejteni lehetett (vö. 9,35k), vagyis a biztos halálba küldte öccsével együtt az unokaöccseit is. Ezzel pedig saját leszármazottai számára garantálta a hatalmat.[91] Egy biztos, Trifón nem tartja meg a szavát, nem engedi szabadon Jónátánt, ahogyan az is kétségtelen, hogy Simonnak nem nagyon volt lehetősége igazán jó döntést hozni ebben a szituációban.[92] Talán alkudozhatott volna, de ezzel is kockázatot vállalt volna.

Létezik-e más magyarázat a történtekre? Ha az 1Makk célja az volt, hogy legitimálja a Hasmoneusok hatalmát, akkor elképzelhető-e, hogy Hürkánosz János apjáról egy olyan képet őriz meg, ami legalábbis a gyanú árnyékát veti Simonra, hogy testvére megölésében bármiféle szerepet játszott? Vagy Josephus, aki azt állítja magáról (Vita 1,4; vö. Ant 16,187), hogy Jónátán leszármazottja nem fogalmazott volna egyértelműbben, ha ez a gyanú valóban fennáll? Ezek alapján megalapozottnak tűnik elgondolkodni az események egy másik értelmezésén. Trifón valóban nem számolt azzal, hogy Simon képes lesz Jónátán helyére lépni. Simonnak megvolt a saját területe, amit Jónátánnal párhuzamosan irányíthatott. Trifón nem azért viszi magával Jónátánt, mert Simont akarja zsarolni ezzel, hanem Júdea népét. Még amikor értesül róla, hogy Simon átvette testvére pozícióját, talán akkor is abban bízik, hogy ha szabadon bocsájtja, Jónátán visszaveszi a nép vezetését és majd gyermekeivel sakkban tudja tartani. Amikor azonban látja, hogy Simon nem csak elfoglalta testvére helyét, de képes az ütőképes ellenállás megszervezésére (13,20k) és a nép irányítására is, belátja, Jónátán szabadon engedésével nem érné el jól kitervelt célját, hiszen korántsem biztos, hogy a két testvér összeveszne a hatalmon, akkor pedig csak megerősítené őket. Ha pedig Simon nem adja vissza a hatalmat, Jónátán gyerekeivel őt nem tarthatná sakkban. Ezért kivégezteti Jónátánt, majd visszatér hazájába (13,23k), talán abban a reményben, hogy ezzel új alapokra tudja helyezni viszonyát Simonnal is, akit így praktikusan megszilárdított a hatalmában.

Ami Simont illeti, ő vélhetően korábban sem értett egyet Jónátán politikájával, ahogyan már Júdás kiegyezési törekvéseit sem nézte felhőtlen lelkesedéssel. Mindazonáltal Jónátán sikerei számára is egyértelművé teszik, hogy testvére bölcsebben választotta meg a taktikáját. Jónátán halál után pedig az sem kétséges számára, hogy neki is ezt kell követnie. Ahhoz viszont, hogy ne csupán megszerezze a hatalmat, hanem gyermekeinek tovább is adhassa, nem volt elég garancia, hogy már csak egyedül ő élt a testvérek közül. VII. Antiokhosz konfliktusa Simonnal (1Makk 15,25–36) arra enged következtetni, hogy az új uralkodó kevéssé örvendett annak az önállóságnak, amit Simon elődje alatt elért, ez a helyzet pedig érthetővé teszi azt is, miért kerestek más helyi erős emberek lehetőséget arra, hogy Simon hatalmának csorbításával növeljék a sajátjukat. Vélhetően ez okozta Simon vesztét is. Nem kétséges, Ptolemaiosz, aki megölte Simont és fiait, egy ilyen személy volt, akit a király nevezett ki Jerikó helytartójává.[93] Ezt támasztja alá az a tény is, hogy

[89] Van, aki úgy véli, hogy a nép – ellentétben a politikában jártas vezetőkkel – hitt Trifónnak, és ezért gyakorolt nyomást Simonra, aki pusztán ennek engedve tesz eleget a kérésnek (Avneri Meir – Jokiranta – Spunguagle, Differentiation, 291). Bernhard viszont azt feltételezi, Simon nem fizeti ki a váltságdíjat, csupán egy magyarázatot kreálnak, hogy indokolják, miért halt meg testvére és annak gyermekei, pedig ő „teljesítette" Trifón kérését (Bernhadt, Revolution, 358).

[90] J. Goldstein úgy véli a megfogalmazás alapján, hogy Jónátánnak csak ez a két fia volt (Maccabees, 473).

[91] Vö. Bernhardt, Judas, 240.

[92] Vö. Schwartz, Maccabees, 361.

[93] Vö. Eckhardt, Hasmoneans, 63–66.

Ptolemaiosz rögtön Simon meggyilkolása után jelenti a királynak tettét, amiért nyilván elismerést várt és vélhetően kapott is az uralkodótól. Az pedig, hogy ennek ellenére a Hasmoneus dinasztia mégis meg tudta őrizni hatalmát, annak volt köszönhető, hogy egy fiúnak, Hürkánosz Jánosnak sikerül megmenekülnie és átvennie Simon örökségét. De erről már csak éppen említést tesz a Makkabeusok első könyve, ezért mi is itt fejezzük be a testvérek történetét.

ÖSSZEFOGLALÁS

A Hasmoneusok, noha kezdetben az elkülönülést hangsúlyozó Tóra helyreállításáért, valamint más zsidó csoportok radikális integrációs törekvései ellen harcoltak, végső soron boldogulniuk kellett a hellenista görög városok, a hellenizálódó *ethnos*ok és a szeleukida királyok világában. Azért lehettek sikeresebbek ebben, mint a hellenistaként aposztrofált zsidók, mert viszonylag keveset áldoztak fel a zsidó ethnos integritásából – amihez az ötletet részben bizonyosan a hasonló hibrid jellegű posztszeleukida utódkirályságok felemelkedése adta és tette lehetővé, valamint a *polis*, mint politikai hatalmi tényező jelentőségének visszaszorulása Ázsiában és Szíriában a rómaiak megérkezése előtti évszázadban.[94] Ezt elsőként Jónátán ismerte fel és tette a Hasmoneusok hivatalos politikájává. Simon pedig látta ennek a politikának a sikerességét, ezért abban a pillanatban, amikor lehetősége kínálkozott rá, már ezt folytatta.[95] Ha az 1Makk 14,41.49 felől tekintünk vissza a korábbi eseményekre, Simon az első nép által elismert főpapja és fejedelme a zsidó népnek, Júdás és Jónátán pedig csupán útkészítői voltak Simon felemelkedésének.
Nem kétséges, Mattatiás halála után fiainak nem volt terve a folytatásról. Már az első hatalomátvétel szembe ment az atyai akarattal, ami a kettős vezetést gondolta legjobb megoldásnak (1Makk 2,65k). Simon vélhetően már ekkor sérelmezhette mellőzöttségét, de Júdás mellett önálló erővel még nem rendelkezett. Júdás halála után a Makkabeusok mozgalma meggyengül. Visszatérnek a kezdeti gerilla harcmodorhoz. A riválisokkal szemben Jónátán Júdás embereit vezetve, Simon pedig saját csapatai élén próbálja megtartani a hatalmát. Jónátán jobban ismeri fel a helyzetből adódó lehetőségeket és sikeresebb politikát folytat. De eközben Simon is megerősödik. Kettejük viszonyát talán a legjobban a „párhuzamos érdekérvényesítéssel" lehet leírni. Jónátán fogságba kerülésével elérkezett Simon számára a régen várt nap. Nem tudhatjuk, mi lett volna, ha Trifón szabadon bocsájtja Jónátánt, ahogyan az sem jelenthető ki, hogy Simon tudatosan veszejtette el a testvérét, hiszen Jónátán halála egyértelműen Trifón döntése volt. Az összképet vizsgálva azonban bizonyosan állítható, a Hasmoneusok családja nem csupán egy hellenista dinasztiává vált Simonnal és utódaival, de a hatalom íze a testvérek szájában is keserédessé vált.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Avneri Meir, Rotem – Jokiranta Jutta – Spungaugle Adrianne, Funktional Differentiation in 1 Maccabees: Exploring Second Century BCE Judean Society Through the Caracter of Jonathan Appus, *Journal of Anciente History* (12), 2024, 281–299.
Baumgarten, Albert I., *The Flourishing of Jewish Sects in the Maccabean Era*, Leiden –New York: Brill, 1997.
Bernhardt, Johannes Ch., *Die Jüdische Revolution* (KLIO 22), Berlin: de Gruyter, 2017.

[94] Schwartz, Ancient Jews, 48.
[95] Vö. Rooke, Zadok's, 297.

Bernhardt, Johannes Ch., Judas und seine Brüder. Zum Bild fer Hasmonäerfamilie den Makkabäerbücher, in Friedrich Avemarie et al. (szerk.), *Die Makkabäer* (WUNT 382), Tübingen: Mohr Siebeck, 2017, 221–243.
Burgmann, Hans, Das umstrittene Intersacerdotium in Jerusalem 159–152 v. Chr., *JSJ* (11), 1980, 135–176.
Cielontko, David, The Death of Eleazar Avaran in 1Maccabees and Josephus' Jewish War, in Viktor Kókai-Nagy – Ádám Vér (szerk.), *Josephus and the Maccabees* (DCLS 59), Berlin – Boston: de Gruyter, 2025, 165–186.
Eckhardt, Benedikt, *Ethnos und Identität. Politische Figurationen judäischer Identität von Antiochos III. bis Herodes I.* (Studia Judaica 72), Berlin – Boston: de Gruyter, 2013.
Eckhardt, Benedikt, The Hasmoneans and their Rivals in Seleucid and Post-Seleucid Judea, *JSJ* (47), 2016, 55–70.
Goldstein, Jonathan A., *1 Maccabees* (AB), Garden City – New York: Doubleday & Company, 1976.
Grabbe, Lester L., *A History of the Jews and Judaism in the Second Tempel Period (Vol. 3)*, London et al.: T & T Clark, 2020.
Keel, Othmar, 1Makk 2 – Rechtfertigung, Programm und Denkmal für die Erhebung der Hasmonäer, in Othmar Keel – Urs Staub (szerk.), *Hellenismus und Judentum. Vier Studien zu Daniel 7 und zur Religionsnot unter Antiochus IV.*, Göttingen – Freiburg: Universitätsverlag Freiburg Schweiz – Vandenhoeck & Ruprecht, 2000, 123–133.
Rooke, Deborah W., *Zadok's Heirs. The Role and Development of the High Priest in Ancient Israel* (Oxford Theological Monographs), Oxford: Oxford University Press, 2000.
Schatzman, Israel, Jews and Gentile from Judas Maccabeus to John Hyrcanos according to Contemporary Jewish Sources, in Shaye J. D. Cohen – Joshua J. Schwartz (szerk.), Studies in Josephus and the Varieties of Ancient Judaism (Ancinet Judaism and Early Christianity), Leiden – Boston: Brill, 2007, 237–270.
Schwartz, Daniel R., 1 Maccabees 14 and the History of the Hasmonean State, in Friedrich Avemarie et al. (szerk.), *Die Makkabäer* (WUNT 382), Tübingen: Mohr Siebeck, 2017, 69–84.
Schwartz, Daniel R., *1 Maccabees* (AB), New Haven & London: Yale University Press, 2022.
Schwartz, Seth, A Note on the Social Type and Political Ideology of the Hasmonean Family, *JBL* (112), 1993, 305–309.
Schwartz, Seth, *The Ancient Jews from Alexander to Muhammad* (Key Themes in Ancient History), Cambridge: Cambridge University Press, 2014.
Tilly, Michael, *1 Makkabäer*, Freiburg – Basel – Wien: Herder, 2015.